

BALTÁS LÁSZLÓNÉ*

2003. szeptember 19-én megnyílt a Komiszkenyér kiállítás

Komáromban, a Monostori Erődben 2003. szeptember 19-én a Sütőipari Emléktár megmaradt anyagából és újabb gyűjtésünkből, valamint a Hagyományok, Ízek, Régiók (HÍR) sütőipari hungarikumaiból megnyílt a „Komiszkenyér” és a „HÍR hagyományos sütőipari termékek” című kiállítás.

Önmagában ez nem tűnik nagy dolognak, de ha figyelembe vesszük, hogy a kiállítást egy megsemmisülés irányába haladó gyűjtemény anyagából, 580 m²-en sikerült létrehozni, már érdemes odafigyelni.

A kiállítás anyagát adó Sütőipari Emléktár több, mint 20 éve létezik, de helyzete sosem volt megnyugtató.

ASütőipari Emléktár vándorlása

Év	Hely	Megjelenés módja
1982	Budapest, Jókai utca 10.	Gyűjtő-, raktározóhely
1984	Budapest, Hársfa utca	Raktározóhely
1986	Budapest, Hársfa utca	Működési engedéllyel rendelkező kiállítóhely
1991	Budapest, Liget utca	Raktározóhely
1994	Budapest, Liget utca	Kiállítóhely
1998	Budapest, Budafoki Élesztőgyár	Ládában tárolás
2001	Komárom, Monostori Erőd	Pincében tárolás
2002	Komárom, Monostori Erőd A kenyérmúzeum kialakításának kezdete	Az anyag egy része az erőd pékség emeleti traktusába került
2003	Az anyag felújításának kezdete.	135 tárgy és 170 kép a leendő Kenyérmúzeum 1/3-nyi területére (580 m ²) került

A gyűjteményt – 20 éves léte óta – összességében 8 évig lehetett látogatni. Öt alkalommal költözött, mialatt állaga jelentősen romlott, egy része megsemmisült.

* 1125 Budapest, Hadik András utca 8.

A gyűjteménynek a gazdasági változások következtében nincs tulajdonosa, a kezelőként bejegyzett – mely fogalom már nem is létezik – Pesti Barnabás Élelmiszeripari Szakiskola a működtetéshez nem rendelkezik anyagi háttérrel.

A gyűjtemény megmentését, a sütőipari hagyományok őrzésére egyesületi keretek között létrejött szakmai csoport, a *Magyar Pékek Fejedelmi Rendje* szorgalmazza.

2003-BAN A MONOSTORI ERŐD HADKULTÚRAPARK KHT,
A MAGYAR PÉKEK FEJEDELMI RENDJÉVEL EGYÜTTMŰKÖDVE, MEGHIRDETTE
A „KOMISZKENYÉR” KIÁLLÍTÁST

Ennek alapját a Monostori Erőd hasznosítási programjának kedvező alakulása tette lehetővé. A Monostori Erőd 1786-ban elkezdődött építése során elsőként egy 4000 m²-es pékséget hoztak létre. Ezt a létesítményt - a hadkultúra fejlődése következtében – nem rendezték be az eredeti terveknek megfelelően teljes mértékben, csupán a felében működött pékség. Ennek ellenére elsősorban a sütőipar története szempontjából kiemelkedő jelentőségű. Magyarországon már csak itt lehet a sütőipar régi működését szemléltetni.

Ugyanis első kenyérgyáraink jelentős része nem menthető meg:

- a monori még építése évében, 1895-ben, leégett,
- az 1907-ben létesült Budapest Székesfőváros Községi Kenyérgyára (Százados út) eredeti állapotát nehezen lehet felismerni,
- a Tejcsarnoki Kenyérgyár (Budapest, Petneházi út) teljesen átalakult,
- a Tüzér utcai pászkaüzem sem szolgálja már eredeti célját.

A Monostori Erőd katonai péksége a felsorolt kenyérgyáraknál mintegy 100 évvel régebbi és nagyobb is (4000 m²). Kemencéin 1796-tól 1946-ig sütötték az ún. profundot, azaz komiszkenyeret, a katonák fő eledelét.

Ebben a műemlékben a legkorszerűbb elvek szerint hozható létre a sütőipar történetét, a régi kenyérgyárak működését bemutató „élő” múzeum. Ez a múzeum, nevezzük Kenyérmúzeumnak, adottságait, kialakítását, elhelyezkedését és múltját tekintve, egyedülálló lehet a világon.

Indokok:

- A pékség még működőképes állapotba hozható egy olyan létesítményben, amely remélhetőleg a Világörökség tagja lesz.
- Az Erőd – a sütőipar szempontjából – egyedülálló nevezetességgel rendelkezik. Európa több katonai pékségének jellegzetes kemencéje, a Glenk típusú, csak itt maradt fenn, sőt annak fejlődése is nyomon követhető a 2 db 1786-ban felszerelt és a 2 db 1848-ban épített kemence eltérő kivitele által.
- A múzeum berendezését nem a gyűjtéssel kell kezdeni. Az ipar fejlődését bemutató, az enyészettől megmentett Sütőipari Emléktár anyagával szinte a teljes terület belakható.
- A létesítménynek könnyen megközelíthető hajókikötője van, mely Bécstől és Budapesttől azonos távolságra fekszik, a szlovák–magyar határállomás közvetlen közelében. A vasútállomás a tőszomszédságában van, a 10. sz. főútra nyíló bejárata hamarosan megnyílik.

A lehetőség adott, de...

Ennek a múzeumnak a megalkotása és üzemeltetése sokkal bonyolultabb, mintha „csak” MŰEMLEK, mintha „csak” MŰZEUM, vagy mintha „csak” SÜTŐÜZEM lenne.

Abban az esetben, ha a létesítmény a Műemléki, a Múzeumi és az Élelmiszertörvény figyelembe vételével jön létre, olyan élő múzeum alakulhat ki, amelyben a látogatók előtt termelési feladatot lehet ellátni és bemutatni, a tárgyi emlékeket lenyűgözően szép épületben lehet elhelyezni, sőt a Sütőipari Emléktár szakmatörténeti kutatások végzésére alkalmas könyv- és dokumentumtárát is el lehet helyezni. Tovább ábrándozva: konferencia- és oktatótermet lehet kialakítani.

A feladatok osztályozása:

Szokványos	Különleges
Az épület alkalmassá tétele megfelelő ütemben	Szakmai együttműködés a tervezésnél, a kivitelezésnél, majd az üzemeltetésnél az Élelmiszer törvény betartása érdekében
A berendezések alkalmassá tétele az épület kialakítással azonos léptékben	A Sütőipari Emléktár anyagának kiállíthatóvá tétele, az anyaggyűjtés folytatása, hiánypótlás
Ipartörténeti kutatás	Szakmatörténeti, műszaki, hadtörténeti, táplálkozástudományi, hagyományőrző, néprajzi és pedagógiai kutatások
Marketing	Hírverés szakmai körökben és általánosan (hagyományápoló bemutatók), felnőtt és diákversenyek rendezése, szakmai kiadványok (könyvek, tankönyvek, ismertető, receptúrák stb.)

Mi történt eddig?

Az erőd rekonstrukciója – a szakmai szempontból is jóváhagyott tervek szerint – a NKÖM támogatásával 2003-ra mintegy 20%-ban elkészült.

Ez a szakasz az alagsor egykori magtárát és padozatos lizstraktárának egyik felét érinti, ahol

- a talajvíz elleni védelem,
- a közüzemi szerelőcsatorna kialakítása,
- a padozat alapozási munkái,
- a falak homokfúvásos megtisztítása, WALTEx selyemfényű falfestése,
- a nyílászárók felszerelése történt meg.

A kiállítás kedvéért az érintett területen a padozat simítóbeton, ideiglenes világítást kapott.

Nem készült el a padlófűtés, a hidegburkolat.

A rohamosan romló emléktári anyagot menteni kellett

Sajnos a Múzeumi törvény a szunnyadó gyűjtemények helyzetével, újjáélesztésük módjával nem foglalkozik.

Az előttünk álló feladatok megvalósítása érdekében pályázni kívántunk, de a gyűjteményt fenntartó iskola nem tudott pályázati önrészt felajánlani az emléktári anyag megmentésére.

A Magyar Pékek Fejedelmi Rendjének és a Sütőipari Egyesülésnek az ügy mellé állításával gyűjtőakció folyt. 326 kolléga adakozott a Sütőipari Emléktár megmentésére, a sürgető munkák elvégzésére és a kiállítás megrendezésére. Mire az önrész összegyűlt, a legtöbb határidő lejárt.

A Nemzeti Kulturális Alapprogramok (NKA) restaurálási pályázatán lehetett még indulni, de a döntésről mind a mai napig hivatalos értesítést nem kaptunk. 135 tárgyat terveztünk kiállítani és mintegy ezer fotót kellett a több száz, a költözések alatt összekeveredett ládában megtalálni, átnézni. A fényképek egy részét szerencsére megtaláltuk. Nem úgy, mint az öt éve bezárásra kényszerült Emléktár adminisztrációját, ami nem éppen jó ajánlólevél.

A pályázati összeg hiányában a kiállítás kezdett megvalósíthatatlannak látszani...

Kiállítás civil kezdeményezéssel

A Sütőipari Emléktár anyagának megmentése, gyarapítása érdekében létrejött *Magyar Pékek Fejedelmi Rendjének* tagjai – látva a biztató előjeleket – komoly segítséget adtak. Mindenki egyéniségéhez mért feladatot kapott.

- A kiállítás létrejöttét rendi adományok, újabb tárgyak és képanyag rendelkezésre bocsátása segítette.

- Fokozódott az ipartörténeti kutatás és az installáció készítés.

- A Rendi tagok megírták a forgatókönyvet.

Lázás keresés indult:

- Az Emléktár bekeretezett képeiből 12-őt találtunk megfelelő állapotúnak, melyek kisebb javításra, tisztításra szorultak.

- A gyűjteményből 400 – eddig feldolgozatlan – képet választottunk ki, melyek számát volt kollégánk, **Karai Sándor** fotóművész további 120 szakmai képpel növelte.

- Ezt mind beszkeneltük.

- Továbbfeldolgozásra mintegy 200 képet választottunk ki, melyek házilagos retusálása, nyomdai előkészítése is befejeződött a tavasz végére.

- További 10-et a Széchenyi Könyvtárban, illetve a Kiscelli Múzeum fotótárában kerestünk ki, majd fotóját megvásároltuk.

Hagyományörző diákversenyt indítottunk március 24-én – az FVM-Agrármarketing Centrum támogatásával, melyre 12 iskola 3 fős csapatai jelentkeztek be.

A tanárok megvitatták az Emléktár helyzetét, és *felvetődött a diáktábor gondolata*.

Két szakiskola – a Pesti Barnabás (Budapest) és a Toldi Miklós (Nagykőrös) érdeklődésének köszönhetően, 2003. július 3–11. és augusztus 21–31. között, két tábort rendeztünk.

Az első táborban a diákok alapozó munkát végeztek:

- megoldották a nagyobb tárgyak hozzáférhetését,
- megkeresték az apróbb tárgyakat, eszközöket,
- elkezdték a fémtárgyak tisztítását, rozsdagátlását és
- az eredeti színről mintát vettek.

A diákok kiemelkedő felelősségérzetről és szorgalomról tettek tanúbizonyságot.

A második tábor végére elkészült a kiállítás tárgyi anyaga.

- Mindent lemostunk.

- Folytattuk a festést.

- Rendbetettük a laboratóriumi eszközöket.

- Lajstromba vettük a tárgyakat.

Közben **Virágh Sándor** és neje, **Kornéli Kamilla** a Sütőipari Emléktárnak ajándékozta az 1928-ban alapított, 1944-ben modernizált Kornéli pékség teljes anyagát. Az üzem gyönyörű és megbontatlan állapotú, a gépesítés kezdetére jellemző, városi kis pékség. **Kornéli Gusztáv** az országos hírű pékdalárda (átalakulása után ÉDOSZ férfikórus) titkára, énekese és másodkarnagya volt. A dalárda fotóanyagát is lemásolhattuk a Kornéli örökségből.

További segítségként az AMC-HÍR irodában futó előpályázatunk kedvező elbírálásban részesült. Ennek értelmében „HÍR, hagyományos sütőipari termékek“ címen állandó kiállítással népszerűsíthetjük a sütőipar 40 hungarikumát a Kenyérmúzeumban. Az anyagi fedezetet az AMC pályázat biztosította.

Az iskolák igazgatói a tábor pedagógiai értékét hangsúlyozva a kiállítás előtt 3 nappal visszaküldték diákjaikat.

Megérkezett a kiállítás-szervezőnk, egy pékkolléga lánya. A tervek egyeztetése, a tárgyak szemrevételezése után elkezdődött az éjszakába nyúló kiállítás-rendezés.

A két iskola diákjainak rengeteg feladata adódott, de az erőd TMK-sai sem sokat aludtak azokban a napokban.

Nyitás

A munkálatok feszített üteme végül lehetővé tette, hogy a Kulturális Örökség Napjaira megnyílhatott kiállításunk.

A nyitónap szeptember 19-e volt. A kiállítás címe „Komiszkenyér” és „HIR hagyományos sütőipari termékek”. A kiállítás nyitását előadások előzték meg.

Dr. Bencze Izabella, a KVI vezérigazgató-helyettese, **dr. Mojzer Miklós**, a Szépművészeti Múzeum főigazgatója, **dr. Nagy Mihály**, a NKÖM Műemléki Főosztályának vezetője és **Zatykó János**, Komárom város polgármestere nyitotta meg a kiállítást. Három iskola művész-szakkörének tanulói szavaltak, énekeltek kenyeres és pék verseket, népdalokat az egybegyűlt 700 vendég előtt.

Nagy örömünkre megjelent a megnyitón **Wittinghoff Sarolta**, a Sütőipari Emléktár nyugalmazott igazgató asszonya és **dr. Siki Jenő**, a Magyar Élelmiszertudományi Egyesület Tudomány- és Technikatörténeti Szakosztályának elnöke is.

A kiállítás tematikája:

1. A Sütőipari Emléktár vándorlása Karai Sándor fotóművész képeivel illusztrálva.
2. Népi sütés bemutatása (a Sütőipari Emléktár néprajzi gyűjteményéből, újabb adományokból).
3. Sütögető asszony (a 17.–18. század városi piacai szereplőinek eszközeiből).
4. Piac (kenyérárus, mézeskalácsos megjelenítésével).
5. Céhes élet (hevesi legényládák, habán céhtál másolatok és céhíratok másolataival).
6. HÍR – Hagyományos sütőipari termékek (38 termék két vitrinben, és valamennyi színes fotója).
7. Iskola (régli szemléltető eszközök és tankönyvek bemutatása).
8. Katonai sütés – komiszkenyér (a katonai sütődék jellegzetes eszközeivel, képekkel illusztrálva. Az MO-1 műszaki rajzaival jelezve, hogy ez a jelentős tábori kemenceroncsunk még felújításra vár).
9. Kornéli pékség (jellegzetes század eleji városi pékség bemutatása).
10. Laboratórium, kutatás (nemzetközileg híres gabona- és liszt kutatásunk emlékeivel).
11. Az iparosodás kezdete (kisgép gyűjteményünk, melynek jelentős darabja a mai kiflisodrók elődje és melyet a magyar **Lőwenstein Árpád** talált fel).
12. A nagyipar kialakulása (néhány nagyipari gép és a 70-es évek kenyérgyárainak fotói).

További terveink

- A kiállítás hiányosságainak megszüntetése.
- A kiállítás fenntartása, a működés tárgyi és személyi feltételeinek megteremtése.
- A Sütőipari Emléktári anyag szakszerű restaurálásának megkezdése, folytatása.
- A dokumentációs és könyvtári anyag feldolgozásának elkezdése.
- A jogi megfelelés megteremtése.
- Marketing: reklám, kiadványok a látogatók becsalogatására és tájékoztatására.
- A Klapka Múzeummal együttműködve: *Kenyér a római korban* címmel 2004-ben időszaki kiállítás szervezése.

Távlati cél

- A Kenyérmúzeumot elismertetni.
- A Monostori Erőd rekonstrukciójának ütemében haladni, a múzeumot bővíteni.
- A „középkori pékséget” beindítani.
- A Kenyérmúzeumot a sütőipar kulturális és oktató bázisává alakítani, hazai és nemzetközi szinten egyaránt.

Az előadás óta eltelt időszakban újabb nyári táborok voltak és megvalósult a Kenyér a római korban c. időszaki kiállítás. Megkezdődött további 150 m²-en a Múzeum bővítése. A Múzeumot a Monostori Erődbe érkező csoportok az erőd túra keretében folyamatosan látogatják. Napi 2-3 csoport érkezik. A vendégkönyv bejegyzései szerint a látogatók a kiállításokat látványosnak és szakszerűnek

tartják. Hiányosságként visszatérően megjelenik a helyben sütés hiánya. Ezek a bejegyzések alátámasztják, hogy érdemes volt a Sütőipari Emléktár anyagát megmenteni, a kiállításokat megvalósítani és népszerűsíteni. Egyúttal jelzik azt is, hogy a terveinkben szereplő pékség beindítására igény van.